

AFGANİSTAN'DAKİ İNSANİ KRİZİN NEDENLERİ

Taliban, Ağustos 2021'de Afganistan'daki kontrolü ele geçirdiğinden beri, ülke 21. yüzyılın en kötü insani krizlerinden birisine sürüklenmektedir. BM Genel Sekreter Özel Temsilci Yardımcısı ve Koordinatörü Dr. Ramiz Alakbarov tarafından yakın zamanda yapılan bir açıklamaya göre akut açlık çeken insan sayısı, Temmuz 2021'deki 14 milyondan Mart 2022'de 23 milyona yükselmiştir. Bu sayı, Afganistan'ı dünyada acil gıda güvensizliği yaşayan en fazla sayıda insanın yaşadığı ülke haline getirmiştir. Afgan nüfusunun yaklaşık %95'i, çeşitli kategorilerdeki, acil veya ertelenmiş sağlık sorunlarına yol açan yetersiz beslenmeye maruz kalmaktadır. 3.5 milyonu çocuk olmak üzere 8.7 milyon Afgan, acil durum seviyelerinde gıda güvensizliği ile karşı karşıyadır. Söz konusu şartlar, kuraklık ve kamu hizmetlerinin yetersiz kapasitesi ile daha da ağırlaşmaktadır.

Afganistan'da böylesine ağır bir insani felakete yol açan sebeplerden biri de NATO birliklerinin ülkeden çekilmesinden sonra kamu hizmetlerinin çökmesidir. Son yirmi yılda Afganistan, halk sağlığı da dâhil olmak üzere birçok önemli kamu hizmetini büyük ölçüde yabancı fonlara bağlı olarak sürdürmüştür. Örneğin, önceki ABD destekli hükümet, kamu harcamalarının yaklaşık %75'ini yabancı fonlardan sağlamıştır. Benzer şekilde devlet bütçesinin %80'i ABD ve diğer bağışçılardan yapılan transferlerden oluşmuştur. Ağustos 2021'de Taliban'ın Afganistan'ı ele geçirmesiyle bu fonlar kesilmiştir. Buna ek olarak, Joe Biden yönetimi, ABD finans kurumlarında tutulan Afgan devlet rezervlerini dondurma kararı almıştır. ABD'de Taliban'a yönelik yaptırımlar nedeniyle Afganistan'a ait yaklaşık 7 milyar dolarlık rezerv bloke edilmiştir. BM ve çeşitli yardım kuruluşlarının, hesapların blokesinin kaldırılmasına yönelik sayısız çağrularına rağmen, ABD henüz geri adım atmamıştır. Bunun yanı sıra, ABD'nin Taliban tarafından yönetilen Afganistan'a karşı güvensiz duruşu nedeniyle, Afganistan'a insani yardım sağlayan

potansiyel sağlayıcılar da Afganistan'a mali transfer yapamamaktadır. Öte yandan varlıkların hareketinin gerçekleştirildiği finans kuruluşları da Taliban'a yönelik yaptırımlarla ilişkili riskler nedeniyle çoğu zaman operasyonları üstlenmeyi reddetmektedir.

Diğer taraftan, Taliban hükümetinin de uluslararası güveni kazanmak ve yönetimi meşrulaştırmak üzere olumlu adımlar atmadığı görülmektedir. Taliban yönetimi, iktidara geldiğinden beri eski hükümet yetkililerini idam etmiş, eylemcileri ve gazetecileri rastgele tutuklamış ve aynı zamanda kadın haklarının yaygın bir şekilde ihlal edilmesine müsaade etmiştir. Uluslararası baskıya rağmen, Afgan makamları sistematik ağır insan hakları ihlallerine devam ederek, taahhütlerini yerine getirmemektedir. Örneğin, Taliban Ağustos 2021'de Afganistan'ı ele geçirdikten sonra, kızlar için orta öğretimi fiilen yasaklamıştır. Bazı illerde güçlü topluluk baskısı nedeniyle ortaokullar kızlar için yeniden açılmış olsa da, Mart 2022'de Taliban tüm kız liselerinin ve altıncı sınıfın üzerindeki kız öğrencilerin bulunduğu bütün okulların bir sonraki duyuruya kadar kapalı kalacağını açıklamıştır. Taliban iktidara geldikten kısa bir süre sonra, fiilen kadınları çalışma haklarından mahrum ederek, Kadın İşleri Bakanlığı'nı dağıtmıştır. Endişe verici gerçek ise, ülkede Taliban yönetiminin iktidar olmasından bu yana Afganlara yönelik temel insan hakları ihlallerinde ve suistimallerde kayda değer sistematik bir artışın olmasıdır. Ne yazık ki, bu dinamiklerin daha fazla devam etmesi, Taliban ve Batı dünyası arasında en azından bir anlaşma ve fikir birliği için giderek daha az alan bırakmaktadır.

Bu arada, Taliban hükümetinin akut insani sorunları çözmek için kaynak arama konusunda isteksiz olduğunu gözlemlemek mümkündür. Örneğin, 2001'den beri ABD, Afganistan'a yaklaşık 88 milyar dolar değerinde askeri yardım sağlamıştır. 88 milyar doların üçte ikisi maddi olmayan harcamalar olup, yaklaşık üçte biri, 600.000 küçük silah ve

mühimmat dâhil olmak üzere maddi harcamalara gitmiştir. 2017-2019 yılları aralığında ABD, Afgan askeri kuvvetlerine 7.000 makineli tüfek ve 20.000'den fazla el bombası tedarik etmiştir. 2019'dan 2021'e kadar sadece Afganistan, 18 milyondan fazla mühimmat almıştır. ABD ve NATO müttefiklerinin geri çekilmesinden önce teçhizat, uçak, araç ve silahların çoğu ya imha edilmiş ya da Afganistan'dan çıkarılmış olsa da, Taliban kalan her şeyi büyük bir hevesle devralmıştır. Tüm askeri teçhizat ve silahların piyasa değeri yüz milyonlarca hatta milyarlarca dolar olarak tahmin edilmektedir. Bununla birlikte, Taliban'ın ülkedeki insani felakete başa çıkmak için arta kalan silahları finansal veya diğer kaynaklara dönüştürmek için ciddi bir girişimde bulunduğu söylenemez. Bu gerçek, Taliban'ın fazla askeri teçhizatı satarak ekstra gelir elde edebileceğini ve bunları başka amaçlar için harcayabileceğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, Kabil'deki merkezin yetersiz kontrolü ve merkezi liderlik ile çevredeki askeri komutanlar arasındaki olası bölünme, bölgesel güvenliği tehlikeye atan askeri teçhizat kaçakçılığına yol açabilir.

Genel olarak, Taliban yönetimindeki Afganistan ile Batılı ülkeler arasında ortak zemin bulunması ihtimalinin giderek azaldığı söylenebilir. Yönetimin ilk sekiz ayı boyunca, Taliban, akut insani krize karşı kayıtsızlığını ve yönetim önceliklerinin ABD ve diğer Batılı ülkeler tarafından belirlenen temel gereksinimlerle uyumlu olmadığını göstermiştir. Bu nedenle, Taliban'ın Batı dünyası ve uluslararası toplum tarafından güvenilirliğini ve inandırıcılığını kaybetmesi, yakın tarihteki en kötü insani krizden muzdarip Afganlara insani yardımın ulaştırılması için mevcut seçenekleri azaltmaktadır. Bu çerçevede, komşu Orta Asya ülkelerinin, Afganistan'a yapılacak insani yardımın doğrudan transferi noktasında önemli roller alması beklenmektedir. Aynı zamanda, Afganistan'da derinleşen insani kriz, bölgesel güvenlik için de artan risklerin kaynağı olarak görülmektedir.

Politika, Dış İlişkiler ve Güvenlik

- Kazakistan Cumhurbaşkanı Kasım Comart Tokayev, Anayasa'da yapılacak değişiklikler ve yeni düzenlemelerin tanıtılması konusunda bir toplantıya başkanlık etti. Çalışma Grubu, önde gelen hukukçular, İnsan Hakları Komiseri, Parlamento üyeleri ve devlet kurumlarının yetkilileri tarafından geliştirilen gerekli değişiklikleri hazırladı. Devlet Başkanı, hazırlanan değişiklik ve düzenleme taslaklarında toplumun ciddi siyasi dönüşümüne yönelik önerilen tüm girişimlerin yer almasının önemine dikkat çekti. Cumhurbaşkanı Tokayev, söz konusu model İkinci Cumhuriyet olarak tanımlamaktadır (Kazinform, 22.04.2022).
- Brüksel, Ukrayna'yı işgali nedeniyle Rusya'ya karşı altıncı yaptırım paketi için yeni bir plan hazırlamaktadır. Yeni paket, Rus petrol ithalatına kısmi yasaklar getirecek olup, Rusya'yı uluslararası SWIFT ödeme sisteminin çıkararak daha fazla Rus bankasını hedefleyebilir. Önceki beş pakette Avrupa Birliği, Moskova üzerindeki ekonomik baskıyı artırmak amacıyla kömür yasasını destekleyerek, bazı Rus bankalarını SWIFT'ten çıkarmıştır (Politico.eu, 22.04.2022).
- Kırgızistan Dışişleri Bakanı Ruslan Kazakbayev, Türkiye'nin Kırgız Cumhuriyeti Olağanüstü ve Tam Yetkili Büyükelçisi Ahmet Sadık Doğan'ı kabul etti. Taraflar, Kırgızistan-Türkiye stratejik iş birliğinin mevcut durumunu ele alarak, Kırgızistan-Türkiye siyasi diyalogunun her düzeydeki mevcut yüksek seviyesini kaydettiler. Taraflar, Türk Devletleri Teşkilatı ve Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA) çerçevesinde iş birliğinin geliştirilmesinde Kırgız tarafının devam eden çalışmalarının önemine değindi (Kabar, 19.04.2022).
- Kırgızistan Cumhurbaşkanı Sadır Japarov, Azerbaycan'a gerçekleştirdiği resmi ziyaret kapsamında Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev ile görüştü. Başkanlar, 20 Nisan'da Eyaletler Arası Konsey'in kurulmasına ilişkin bir mutabakat zaptı imzaladılar. Belgeye göre, iki ülke siyasi ve ekonomik alanlarda kapsamlı iş birliğini güçlendirmek amacıyla ortaklığı, niteliksel olarak yeni bir düzeye getirmek için ikili iş birliğini daha da derinleştirecek ve genişletecektir (Kabar, 20.04.2022).
- 22 Nisan'da Rusya ve Orta Asya ülkeleri, 5. Dışişleri Bakanları "Orta Asya - Rusya" formatında bir video konferans toplantısı gerçekleştirdi. Toplantının gündemini, Orta Asya'da istikrarın korunması, terörist ve aşırılık yanlısı tehditlere karşı mücadele ve hızlandırılmış ekonomik büyüme ve gıda güvenliğinin sağlanması için mekanizmalar da dâhil olmak üzere taraflar arasında çok taraflı iş birliği konuları oluştu. Katılımcı ülkelerin temsilcileri, ikili ve çok taraflı iş birliğinin mevcut durumu ile bu iş birliğinin genişlemesine ilişkin görüş alışverişinde bulundular (UzReport, 23.04.2022).
- Japonya ve ABD, bu sonbaharda Hokkaido'da Resolute Dragon tatbikatları düzenlemeyi kabul etti. İki haftalık tatbikatların, Japonya'nın Kara Savunma Kuvvetleri ve ABD Deniz Piyadeleri de dâhil olmak üzere 4.000'den fazla personeli kapsaması beklenmektedir. Tatbikatın amaçlarından biri de, ABD Deniz Piyadeleri'nin düşman tehdidine yaklaşmayı gerektiren seferi ileri üs operasyonları ile koordinasyonu güçlendirmektir (Asia.nikkei.com, 24.04.2022).

Ekonomi, Finans ve Enerji

- Kazakistan 2021'de yenilenebilir enerji tesisleri aracılığıyla dört milyar kilovolt saat üzerinde elektrik üretti. Enerjinin yaklaşık 1.8 milyar kW'ı rüzgar ve 1.6 milyar kW'ı güneş kaynaklıdır. 2022'de 10 istasyonun devreye alınmasıyla çıkış gösterecekleri çok daha yüksek olacaktır. 2023'te ise ilave 11 yenilenebilir enerji tesisi daha faaliyete geçecektir. Kazakistan, yenilenebilir enerji tesislerinin toplam enerji sistemindeki payını 2025 yılına kadar %6'ya çıkarmayı planlamaktadır (Qazaq TV, 22.04.2022).
- Çin, Kazakistan, Hazar Denizi ve Karadeniz üzerinden Almanya'ya yeni bir demiryolu güzergâhı başlattı. Demiryolu, Azerbaycan, Romanya, Macaristan, Slovakya ve Çek Cumhuriyeti'nden geçecektir. Transit güzergâhın toplam uzunluğu 11 bin kilometreden fazla olup, belirlenen mesafe 20 günde kat edilecektir. Yeni rota, Kazakistan için yeni ulaşım ve pazar fırsatları sunmaktadır. Spor malzemeleri, giysiler ve yatak takımlarını taşıyan ilk tren, uluslararası Xi'an Limanı'ndan hareket etmiştir (Qazaq TV, 22.04.2022).
- Özbekistan Enerji Bakanlığı'nın açıklamasına göre, 2022 yılının ilk 3 ayında ülkenin üç bölgesinde toplam 1.1 bin MW kapasiteli 5 yeni termik santral tam olarak devreye alındı. Değeri 705 milyon dolar olan söz konusu projeler, Aksa Enerji, Odas Enerji CA ve Cengiz Enerji gibi Türk şirketleri tarafından hayata geçirildi. Söz konusu 5 santral toplamda yılda 9.4 milyar kWh elektrik üretecektir (UzReport, 22.04.2022).
- Türkmenistan, Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizine İlişkin BM Sözleşmesine Katılım Yasası'nı kabul etti. Sözleşmeye katılım, yabancı yatırımcılar için Türkmenistan'ın cazibesini artıracaktır. Türkmenistan ayrıca Uluslararası İslami Ticaret ve Ekonomik Finans Kurumu'nu kuran Anlaşma'ya, Milletlerarası Mal Satımına İlişkin Sözleşmeler Hakkında Birleşmiş Milletler Anlaşması'na ve Asya-Pasifik Bölgesinde Sınır Ötesi E-Ticaret Prosedürlerinin Kolaylaştırılmasına İlişkin Çerçeve Anlaşma'ya katılımını onayladı (Orient, 19.04.2022).
- Tacikistan Sanayi ve Yeni Teknolojiler Bakanı Şeralı Kabir, Suudi Arabistan Sanayi ve Maden Kaynakları Bakanı Bandar Alhorayef ile çevrimiçi bir görüşme gerçekleştirdi. Taraflar, ikili ticareti artırmak için bir lojistik merkez kurma imkanlarını değerlendirdi. Kabir, Tacikistan'ın madencilik, tekstil, gıda ve ilaç ürünleri üretimi için yüksek bir potansiyele sahip olduğunu bildirdi. Geçen yıl iki ülke arasındaki ticaretin 350 bin doları bulunduğunu belirtmekte fayda vardır (Asya-Plus, 19.04.2022).
- Azerbaycan ve Rusya, gıda güvenliği konularında ikili iş birliğini güçlendirmeyi planlamaktadır. Geçtiğimiz günlerde, Azerbaycan Gıda Güvenliği Ajansı ve Rusya Federal Veterinerlik ve Bitki Sağlığı Denetleme Servisi, hayvanlar için hastalıklı bölgelerin oluşturulması, teşhislerinin organizasyonu ve veteriner kontrolü hakkında istişarelerde bulunma konularında anlaşıldıkları bir toplantı gerçekleştirdi. Rusya'nın tarım gözlemcisi Rosselkhoznadzor, Mart 2022'de Azerbaycan'dan domates ithalatı yasasını tamamen kaldırdı. Azerbaycan, Rusya'ya taze ve soğutulmuş domates tedarikinde ilk sırada yer aldı (AzerNews, 20.04.2022).

Toplum ve Kültür

- Türkiye Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'nın (AFAD) açıklamasına göre Türkiye, Ukrayna'daki Kıırım Tatarlarına iki tır insani yardım daha gönderdi. Yardım, Ukrayna'nın batısındaki Lviv'e gönderildi. Türkiye, AFAD koordinasyonunda Ukrayna halkına toplamda 82 tır insani yardım ile bir seyyar gıda tırı gönderdi (Anadolu Ajansı, 21.04.2022).
- Kazakistan Senatosu, Kazakistan hükümeti ile Türk Akademisi arasındaki anlaşmayı onayladı. Söz konusu anlaşma, Akademi'nin Kazakistan'daki işleyişiyle ilgili tüm konuları düzenlemektedir. Anlaşma yürürlüğe girdikten sonra, yerli ve yabancı çalışanların Dışişleri Bakanlığı'ndan resmi akreditasyon almaları gerekmektedir. Kazakistan, Akademi'nin tüm masraflarının %44.5'ini karşılayacaktır. Aynı orandaki katkıyı Türkiye, TÜRKSOY bütçesi için, Azerbaycan ise TÜRKPA bütçesi için yapmaktadır (Kz.kursiv.media, 21.04.2022).
- Tacikistan Cumhuriyeti Devlet Başkanlığı İstatistik Ajansı'nın verilerine göre, 2022'nin ilk çeyreğinde Tacikistan 52 milyon dolarlık insani yardım aldı. Bu oran, geçen yıl Ocak-Mart döneminde Tacikistan'a sağlanan insani yardımların dört katı civarındadır. Yardımın maliyeti açısından bağlı yapan ülkeler arasında Japonya toplam tutarın %7.2'sine, Hindistan %4.8'ine, Özbekistan %2.7'sine, Rusya %2.1'ine, Danimarka %1.7'sine, Türkiye %1'ine sahiptir. Diğer 36 ülkeden yapılan yardımlar %1'den azdır (ASIA-Plus, 18.04.2022).
- Kazakistan Parlamentosu Senatosu ile Özbekistan Âli Meclisi Senatosu Arasındaki İşbirliği Komisyonu'nun ikinci toplantısı Kazakistan'ın Kızılorda bölgesinin Aral ilçesinde gerçekleştirildi. Etkinliğe Kazakistan Hükümeti üyeleri ve uluslararası kuruluşların temsilcileri de katıldı. Toplantının temel amacı, Aral Denizi'nin restorasyonu ve ekosistemindeki sorunların çözümünde Kazakistan ve Özbekistan arasındaki iş birliğini güçlendirmektir (Kz.undp.org, 22.04.2022).
- Kırgızistan Maliye Bakanlığı ve Dünya Bankası, İklimle Dayanıklı Su Hizmetleri Projesi'ni desteklemek için yeni bir mali anlaşma imzaladı. Söz konusu yeni proje, su kullanan birden fazla sektörde sürdürülebilir ve kapsayıcı bir şekilde su hizmeti sunumunu iyileştirecek ve aynı zamanda entegre su kaynakları yönetimini teşvik edecektir. Projenin doğrudan yararlanıcıları, ülkenin Batken, Issık-Kul, Celal-Abad ve Oş bölgelerindeki kırsal ve kent- sel yerleşim yerlerindeki çiftçiler, düşük gelirli haneler, kadınlar ve gençlerden oluşan yaklaşık 110.000 kişidir (Worldbank.org, 19.04.2022).
- "Benim Vatanım Karakalpakistanım" sergisinin açılışı Taşkent'te bulunan Özbekistan Güzel Sanatlar Galerisi'nde gerçekleşti. Sergide, 1950'lerin ortalarından itibaren Karakalpakistanlı 58 sanatçının 240 eseri sergilendi. "Benim Vatanım, Karakalpakistanım" sergisi Özbek sanatının zenginliğini göstermeyi amaçlamıştır (UzDaily, 21.04.2021).